

Sygn. akt II CSK 236/18

POSTANOWIENIE

Dnia 12 czerwca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Paweł Grzegorzczak (przewodniczący)

SSN Józef Frąckowiak

SSN Agnieszka Piotrowska (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku Banku [...] Spółki Akcyjnej z siedzibą w G.

przy uczestnictwie S.S., A.S.,

S.S. i K.S.

o stwierdzenie nabycia spadku,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 12 czerwca 2019 r.,

skargi kasacyjnej uczestnika postępowania K.S.

od postanowienia Sądu Okręgowego w P.

z dnia 18 października 2017 r., sygn. akt IV Ca [...],

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

W sprawie z wniosku Banku [...] S.A. z siedzibą w G., Sąd Rejonowy w Ż. postanowieniem z dnia 6 czerwca 2017 r. stwierdził, że spadek po Z.S., zmarłym w dniu 24 maja 2011 r. w Ż., na podstawie ustawy nabył w całości z dobrodziejstwem inwentarza wnuk K.S..

Sąd ustalił, że spadkodawca był w chwili śmierci wdowcem, posiadał jedno dziecko - syna S.S.. Postanowieniem z dnia 3 lipca 2015 r. w sprawie I Ns [...], prawomocnym od dnia 27 lipca 2015 r., Sąd Rejonowy w Ż., zatwierdził oświadczenie S.S. o uchyleniu się od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku po ojcu. W toku tej sprawy, na rozprawie w dniu 22 czerwca 2015 r. S.S. odrzucił spadek po Z.S.. S.S. ma dwoje dzieci: córkę S.S. oraz małoletniego syna K.S.. W dniu 6 maja 2016 r. S.S. złożyła przed Sądem Rejonowym skuteczne oświadczenie o odrzuceniu spadku po dziadku Z.S. (I Ns [...]). W dniu 15 stycznia 2016 r. S.S. i jego żona B.S. złożyli wniosek o wydanie przez sąd opiekuńczy zezwolenia na czynność przekraczającą zwykły zarządek majątkiem małoletniego K.S., polegającą na odrzuceniu spadku (III NSM [...]). Postanowieniem z dnia 25 maja 2016 r. w sprawie III NSM [...], prawomocnym od dnia 16 czerwca 2016 r., Sąd Rejonowy w Ż. zezwolił S.S. na złożenie w imieniu małoletniego syna K.S. oświadczenie o odrzuceniu spadku po Z.S.. W dniu 19 grudnia 2016 r. S.S. złożył w imieniu małoletniego syna K.S. oświadczenie o odrzuceniu spadku po Z.S..

Sąd Rejonowy stwierdził, że małoletni K.S. nabył spadek po dziadku Z.S. z dobrodziejstwem inwentarza na podstawie art. 1015 § 2 k.c. w brzmieniu obowiązującym w chwili otwarcia spadku.

Postanowieniem z dnia 18 października 2017 r. Sąd Okręgowy oddalił apelację uczestnika K.S., dzieląc ustalenia faktyczne i oceny prawne Sądu pierwszej instancji.

W skardze kasacyjnej uczestnik zarzucił naruszenie art. 1019 § 1- 3 k.c. w zw. z art. 1015 § 1 k.c., naruszenie art. 363 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

oraz art. 690 § 2 k.p.c. Wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu w P. do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Ze względu na chwilę otwarcia spadku po Z.S., w rozpoznawanej sprawie znajduje zastosowanie art. 1015 k.c. w brzmieniu sprzed zmiany tego przepisu wprowadzonej z dniem 18 października 2015 r. przez ustawę z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 539). Stosownie do jego treści, oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku może być złożone w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o tytule swego powołania (§ 1). Brak oświadczenia spadkobiercy w powyższym terminie jest jednoznaczny z prostym przyjęciem spadku. Jednakże, gdy spadkobiercą jest osoba niemająca pełnej zdolności do czynności prawnych albo osoba, co do której istnieje podstawa do jej całkowitego ubezwłasnowolnienia, albo osoba prawna, brak oświadczenia spadkobiercy w terminie jest jednoznaczny z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza (§ 2).

Przewidziany w art. 1015 § 1 k.c. termin jest terminem zawitym prawa materialnego (prekluzyjnym). Jego początek liczony jest w odniesieniu do każdego spadkobiercy od dnia, w którym dowiedział się on z właściwego, pewnego źródła o tytule powołania. Oznacza to, że oddzielnie liczony jest jego bieg zarówno co do każdego spadkobiercy, jak i co do każdego z tytułów powołania. Przy dziedziczeniu ustawowym w razie dojścia do spadku spadkobiercy powołanego w dalszej kolejności, z uwagi na odrzucenie spadku przez wyprzedzającego go spadkobiercę, termin do złożenia oświadczenia przez spadkobiercę dziedziczącego w dalszej kolejności, rozpoczyna się od dnia, w którym dowiedział się on o odrzuceniu spadku przez wyprzedzającego go spadkobiercę. Jeżeli spadkobierca nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych, początkiem terminu w stosunku do niego jest dzień, w którym o tytule jego powołania dowiedział się jego przedstawiciel ustawowy (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 2015 r., IV CSK 304/14, niepubl.). W rozpoznawanej sprawie jedyny spadkobierca ustawowy S.S. nie złożył w terminie 6 miesięcy od dnia otwarcia spadku po ojcu oświadczenia

spadkowego; następnie jednak skutecznie uchylił się od skutków prawnych tego zaniechania i na rozprawie w dniu 22 czerwca 2015 r. odrzucił spadek po ojcu. Zgodnie z art. 1019 § 1 k.c., jeżeli oświadczenie o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku zostało złożone pod wpływem błędu lub groźby, stosuje się przepisy o wadach oświadczenia woli z następującymi zmianami: 1) uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia powinno nastąpić przed sądem; 2) spadkobierca powinien jednocześnie oświadczyć, czy i jak spadek przyjmuje, czy też go odrzuca. Art. 1019 § 2 k.c. przewiduje, że spadkobierca, który pod wpływem błędu lub groźby nie złożył żadnego oświadczenia w terminie, może w powyższy sposób uchylić się od skutków prawnych niezachowania terminu, zaś stosownie do art. 1019 § 3 k.c., uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub o odrzuceniu spadku wymaga zatwierdzenia przez sąd.

W sprawie odmiennie oceniono zagadnienie, od jakiego dnia należy liczyć bieg terminu 6 miesięcy do złożenia przez S.S., jako przedstawiciela ustawowego małoletniego K.S., oświadczenia spadkowego w imieniu syna, czy od dnia 22 czerwca 2015 r. (jak przyjęły Sądy obu instancji) czy od dnia uprawomocnienia się postanowienia z dnia 3 lipca 2015 r. zatwierdzającego oświadczenie S.S. o uchyleniu się od skutków prawnych niezachowania terminu do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku po ojcu, czyli od dnia 27 lipca 2015 r., jak wywodził skarżący. Trafny jest pogląd skarżącego powołujący się na art. 690 § 2 k.p.c., gdyż, istotnie, dopiero od dnia prawomocności postanowienia sądu zatwierdzającego oświadczenie o uchyleniu się od skutków prawnych zaniechania złożenia oświadczenia spadkowego w ustawowym terminie, stabilizuje się nowa sytuacja prawna polegająca na tym, że spadkobierca dziedziczący w pierwszej kolejności, który spadek odrzucił, wie już z całą pewnością, że do spadku dochodzi jego małoletni zstępny i w związku z tym z tym dniem rozpoczyna bieg 6 miesięczny termin do złożenia oświadczenia spadkowego w imieniu dziecka. Błędne zapatrywanie Sądu Okręgowego w tym przedmiocie nie miało jednak wpływu na wynik sprawy ze wskazanych poniżej przyczyn.

Przewidziany w art. 1015 § 1 k.c. termin 6 miesięcy do złożenia przez przedstawicieli ustawowych małoletniego K.S. oświadczenia spadkowego upływał w dniu 27 stycznia 2016 r. Złożenie przez rodziców w imieniu małoletniego dziecka

oświadczenia o odrzuceniu spadku jest czynnością przekraczającą zakres zwykłego zarządu majątkiem dziecka i wymaga zezwolenia sądu opiekuńczego stosownie do art. 101 § 3 k.r.o. (por. uzasadnienie uchwały pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 30 kwietnia 1977 r., III CZP 73/76, OSNC 1978, nr 2, poz. 19, uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 22 maja 2018 r., III CZP 102/17, OSNC 2018, nr 12, poz. 110, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 maja 1998 r., I CKU 181/97, nie publ.). W przytoczonej uchwale III CZP 102/17, Sąd Najwyższy odniósł się do sformułowanych w nauce i orzecznictwie koncepcji dotyczących wpływu złożenia wniosku o zezwolenie sądu opiekuńczego na odrzucenie spadku przez małoletniego spadkobiercę na bieg terminu 6 miesięcy do złożenia takiego oświadczenia (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2012 r., II CSK 414/11, M. Prawn. 2014/20/1087, z dnia 13 grudnia 2012 r., V CSK 18/12, niepubl., z dnia 20 listopada 2013 r., I CSK 329/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 93, z dnia 24 września 2015 r., V CSK 686/14, OSNC-ZD 2017, nr 2, poz. 24, z dnia 28 września 2016 r., III CSK 329/15, OSNC 2017, nr 5, poz. 61 oraz z dnia 28 maja 2015 r., III CSK 352/14, OSNC 2016, nr 5, poz. 63). Ostatecznie przychylił się do poglądu zgodnie z którym postępowanie, o jakim mowa w art. 101 § 3 k.r.o., ma wpływ na bieg terminu do złożenia oświadczenia spadkowego przez małoletniego spadkobiercę, z tym że trzeba rozróżnić dwie sytuacje. Jeżeli postanowienie sądu opiekuńczego uprawomocni się przed upływem tego terminu, możliwe jest jego dochowanie, a przedstawiciel ustawowy powinien złożyć stosowne oświadczenie przed notariuszem albo wniosek o jego przyjęcie do sądu spadku. Odmienna sytuacja zachodzi wtedy, gdy zezwolenie sądu opiekuńczego uprawomocni się po upływie wskazanego terminu, skoro jego dochowanie jest wówczas, z przyczyn niezależnych od wnioskodawcy, niemożliwe. Małoletni zostaje pozbawiony możliwości złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku, co oznacza pogorszenie jego sytuacji wobec innych spadkobierców, którzy nie muszą podejmować przed sądem żadnych czynności w celu uzyskania zezwolenia na złożenie takiego oświadczenia. Ze względu na niemożność zaaprobowania takiej sytuacji, konieczne jest znalezienie aksjologicznie słusznego rozwiązania, umożliwiającego, w braku normy na to pozwalającej, wydłużenie terminu do złożenia oświadczenia spadkowego.

Stosowanie analogii powinno prowadzić do osiągnięcia minimum celu, czyli do wypełnienia luki konstrukcyjnej tylko w takim zakresie, w jakim jest to niezbędne do rozstrzygnięcia konkretnego przypadku. Takiego skutku nie zapewnia, zdaniem Sądu Najwyższego, zastosowanie wprost przepisów dotyczących przerwania lub zawieszenia biegu przedawnienia roszczeń. Należy zatem sięgnąć do innych przepisów, które dopuszczają wydłużenie terminu zawitego. Stosownie do art. 1017 k.c., w przypadku śmierci spadkobiercy przed upływem terminu do złożenia przez niego oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, oświadczenie to może być złożone przez jego spadkobierców. Termin do złożenia tego oświadczenia nie może się jednak skończyć wcześniej aniżeli termin do złożenia oświadczenia co do spadku po zmarłym spadkobiercy. Przytoczony przepis reguluje najbardziej podobną sytuację do występującej w rozpoznawanej sprawie, prowadząc w istocie do zawieszenia biegu terminu do złożenia oświadczenia spadkowego przez małoletniego, ale tylko w niezbędnym zakresie, przez określony czas, wyznaczony przez bieg terminu do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku po zmarłym spadkobiercy. Podobieństwo tego przepisu pozwala na rozciągnięcie jego hipotezy na sytuację, w której złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku przez małoletniego wymaga zezwolenia sądu opiekuńczego. Termin do złożenia oświadczenia o odrzuceniu spadku przez przedstawicieli ustawowych dziecka nie może się skończyć przed prawomocnym zakończeniem postępowania o zezwolenie na złożenie oświadczenia w tym przedmiocie. Jeżeli postępowanie przed sądem opiekuńczym zakończyło się wcześniej, oświadczenie o odrzuceniu spadku przez małoletniego może być złożone w dowolnym momencie, aż do upływu terminu. Jeżeli jednak zakończyło się później, powinno być złożone niezwłocznie, a zatem z uwzględnieniem ogółu okoliczności sprawy i należytej staranności zobowiązanego (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 17 października 1985 r., III CZP 56/85, OSNC 1986, nr 9, poz. 137, oraz wyroków Sądu Najwyższego z dnia 10 stycznia 2002 r., II CKN 564/99, OSP 2002, nr 11, poz. 144, z dnia 13 grudnia 2006 r., II CSK 293/06, nie publ., z dnia 11 lutego 2010 r., I CSK 262/09, nie publ., z dnia 30 stycznia 2015 r., III CSK 164/14, nie publ., z dnia 26 kwietnia 2017 r., I CSK 408/16, nie publ., i z dnia 13 października 2017 r., I CSK 75/17, OSNC 2018, nr 7-8, poz. 82).

Z całą pewnością, oświadczenie spadkowe K.S. nie zostało złożone „niezwłocznie” po uzyskaniu zezwolenia sądu opiekuńczego na dokonanie tej czynności, skoro postanowienie sądu opiekuńczego uprawomocniło się w dniu 16 czerwca 2016 r., a oświadczenie o odrzuceniu spadku zostało złożone przez ojca małoletniego spadkobiercy dopiero w dniu 19 grudnia 2016 r., a zatem po upływie ponad 6 miesięcy. Z tych przyczyn orzeczono, jak w sentencji (art. 398¹⁴ w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.